

Numbrimaagia eesti rahvausundis

Mare Kõiva, mare@folklore.ee

Lasteaiaõpetajate eesti keele koolitusseminar
3. detsembril 2015 Eesti Kirjandusmuuseumis

Sümbolid

J. E. Cirlot (A Dictionary of Symbols, 1971) nimetab sümbolite unikaalseks funktsiooniks nende sümbolismil rajanevat toimimist – kasutades kujundite ja emotsioonide keele täpseid, kristalliseerunud väljendusvõimalusi, aitab see avada kogemuseväliseid (transtsedentseid) kosmilisele korrale ja inimestevahelisele olemisele omaseid tõdesid. Sümbolitele on omased tunnused, mis suurendavad nende dünaamilisust ja annavad sümbolile tõeliselt dramaatilise kuju. See kvaliteet, sümboli olemus, märgib tema võimet samaaegselt väljendada esitatud idee erinevaid aspekte, nii teesi kui antiteesi.

Cirlot toob esile sümbolite omavahelise seotuse, nende nn süntaksi, esinemise klastritena ja kumuleeruvad tähendused nt rahvajuttudes, ruumis (kunstiteosed, graafiline disain) aegruumis (unenäod, draama). Ta tõstab esile, et “Sümboleid ei saa kunstlikult luua ega leiutada neile täiesti isiklikke tähendusi – need on üldised märgid, mis liiguvad universaalsuse suunas ja on vaimuelu loomulik osa.”

Sümbolitest ühiskonnas

Sümboleid võib ka nimetada väliseks ehk madalamaks väljenduseks kõrgemast tõest, mida edastatakse sümbolite kaudu. See tähendab, et suhtlevad reaaliad, mida oleks keele piiratud väljendusvõimaluste tõttu raske edasi anda nende hämaruse tõttu või mis on liiga kompleksed adekvaatseks edastamiseks.”

Erich Fromm (The Forgotten Language, 1952) eristab:

- 1) konventsionaalsed sümbolid - kasutusel matemaatikas, tootmises jm;
- 2) juhuslikud sümbolid - tähendus pärineb ajutisest assotsioonist – üks asi sümboliseerib teist;
- 3) universaalsed sümbolid – valitseb loomuomane seos sümboli ja selle vahel, mida ta esindab.

Sümbolid traditsioonilises ja kõrgkultuuris

Arvud olid kesksed babüloonia usundis, ka pütaagorlaste koolkonnas (keskne arvumüstika), samuti hinduismis. Eesti rahvausundis eendub teatavate arvudega seotud pärimus (3, 7, 9, 12).

Põlisrahvastel sageli arvusüsteem rajatud teistel alustel, nt hopid: 1,2,3, palju; arvutamiseks ja arvepidamiseks numbreid ei vajata. Eesti pärimuses mustsada, sada tähendusega 'palju', 'loendamatult'.

Pütaagorlased tõlgendasid arvusid kui asjade algupära ja universumi harmoonia alust; arvud universaalsed kunstis, muusikas, poeesias. Kristlikus kultuuris arvud seotud kesksete mõistetega, neil on oluline väärtus.

Arvud

Null - mitteeksisteerimine, igavene, kvantiteedi ja kvaliteedi puudumine

Sind ei ole olemas, sa oled null

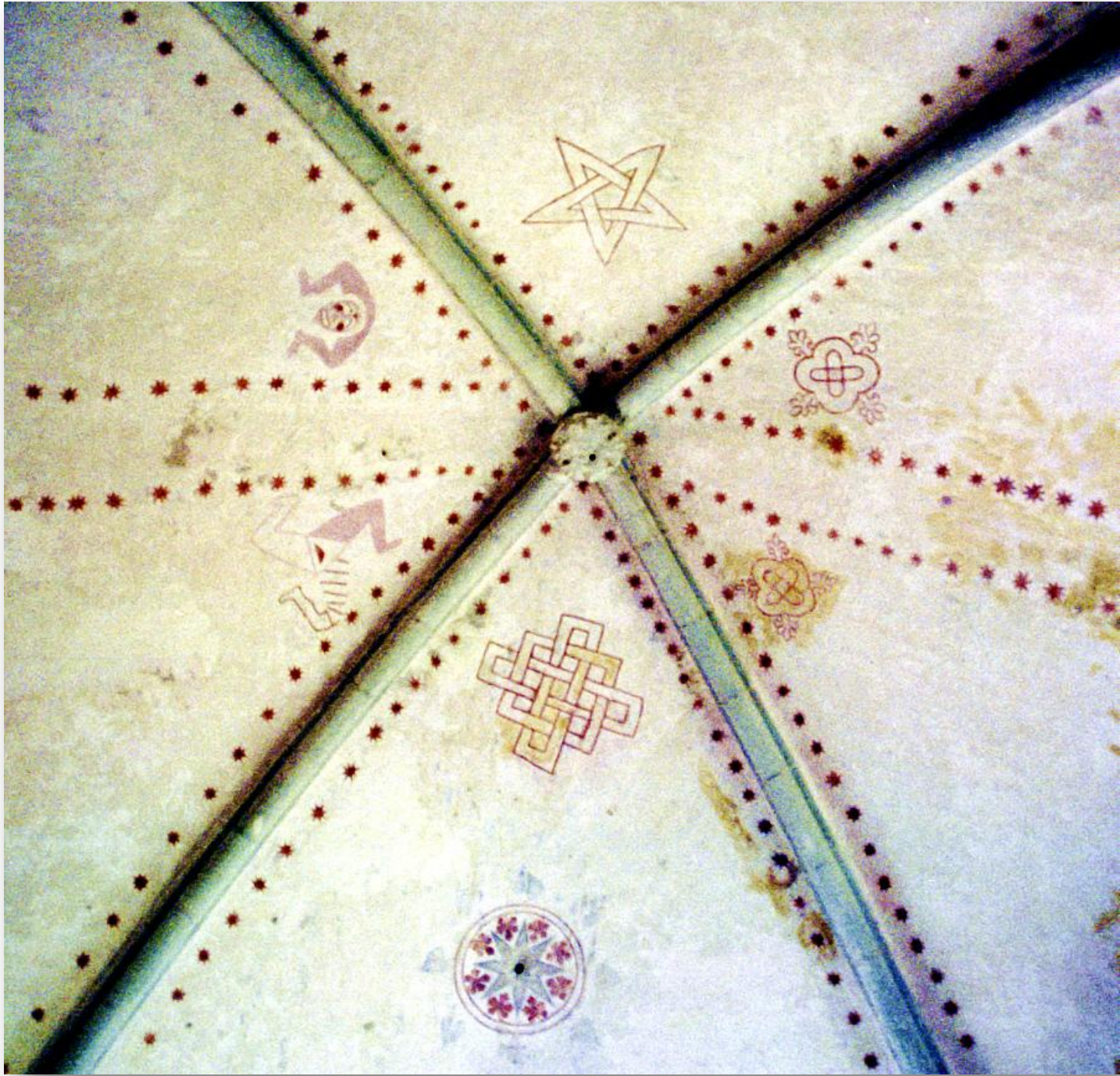
Üks - ürgalgne ühtsus; algus; looja; Jumal, isa; jumalikkus.

Kaks, teine - duaalsus; muutumine ja mitmekesisus; konflikt ja teistsugusus;

inimese dualistlik loomus

Kristus kui jumal ja mees

Loendamine: Üks, kaks

Arvud folklooris

Arvud on loendamis-, arvutamis- ja rahvaluules ka mõõtühik. Arvud on olulised müütides ja rituaalides, maagiliste tavade ja arstimisriituse juures, loitsudes, lastefolklooris, igapäevases kumbestik.

Tavamõtlemisest: seitse - õnnetoov arv ja kolmteist tähendab paha ja õnnetust (nt 13 lauastujast sureb üks, sest pühal õhtusöömaajal oli 13 osavõtjat ja üks neist - Jeesus - suri).

Kordamine on oluline tavandi püsimise seisukohast. Ameerika folklorist Alan Dundes näeb kolmarvuseaduse kehtimist laiemalt tänapäevases ühiskonnas.

Visuaalsed sümbolid

Juba vanemad inimloodud templid on ilustatud märkidega. Neoliitikumist pärinevatel esemetel, megaliitidel ja kultuspaikades võib leida mitmeid sümboleid: rombid, kolmnurgad, spiraalid, ringikujulised kaunistused jm, mis olid kas kivisse raiutud/õõnestatud või värvitud. Ilustamise kõrval oli eesmärk nende kohtade pühaduse teadvustamine. Spiraalsed ja ringikujulised kaunistused loovad ühtlasi liikumise illusiooni.

2500 eKr rajatud Newgrange lävekivi.
Foto Piret Voolaid 2008.

Kolm

Kolm - loov ja edasiviiv jõud

Kolmeosaline maailm koosneb taevast, maast ja veest/allilmast;
inimene koosneb kehast, hingest ja vaimust või
sünnist, elust ja surmast;

kõigel on algus, keskpaik ja lõpp;
minevik, olevik ja tulevik jm.

Kristluses kolmainsus; hinge, vaimu ja ihu ühendus.

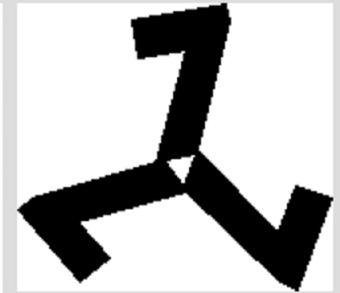
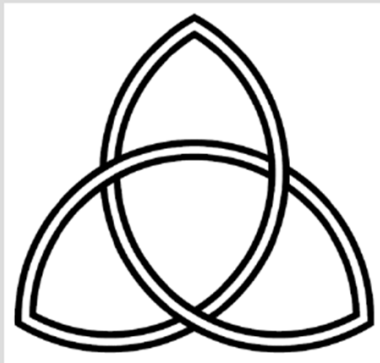
$3 \times 4 = 12$, esindab sodiaagi märke ja kuude arvu aastas.

Folklooris võrdub kolm ka mõistega 'palju', seal kehtib
laiemalt kolmarvu reegel: kolm soovi; muinasjuttudes jõutakse
kolme tegevusega sihile, kolm printsi või printsessi/ venda /
nõida / saatusejumalannat / haldjat (neist kaks head ja üks
halb).

Lunaarloomad on sageli kolme jalaga.

Visuaalsed sümbolid

3 - kolmnurk, kolmhark, triskele, ristikhein; kolmikvälk.

Kolmjalg ehk triskele - sümbolika sarnane haakristiga, tõenäoliselt päikese liikumise või päikesetõusu, hea õnne sümbol; seostatakse ka kuufaasidega ja elu uuenemisega. Nt Karja kirikus; kelti ristidel. Ristikhein ja kolmnurgad-kolmjalad on ka kolmainsa sümbol.

Neli

staatiline arv, vastandub ringikujulisele ja dünaamilisele.

Neli - terviklikkus; lõpetamine; ühtekuuluvus.

Neli aastaega,
neli tuult, neli maailma nurka ja igas nurgas õunapuu/maailmapuu,

Neli on Vanas Testamendis emblemaatiline arv. Neli paradiisi
jõge moodustavad risti, maal on neli veerandit, jne.

Ristil on neli otsa,

Neli püha mäge.

Visuaalsed sümbolid

Neli - ristimärk, rõngasrist,
Rist joonistati või asetati
kaitseks esemetele,
viljale jm. Kurjade
vaimude vastu joonistati
aasta lõpus majauksele
ristimärk. Okstest vm rist
asetati nt varemetele.

Ristimets Hiiumaal. A. Kuperjanov 2002.

Rõngasrist Vormsi saarel Hulloos. A. Kuperjanov 2006

Viis /viiskand

Inimese arv - väljasirutatud käte ja jalgadega.

Sarnaselt ringile sümboliseerib viieharuline täht täiust: neli põhipunkti ja kese.

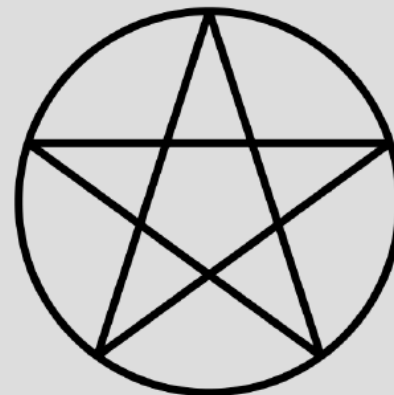
Viie õielehega lilled ja viieharulised lehed (roos, liilia, viinapuu) esindavad mikrokosmost.

Viieharuline täht tähistab terviklikku indiviidi, vaimset pürgimust ja haridust.

Alaspidi harudega viisnurk on nõiduse ja musta maagia sümbol.

Visuaalsed sümbolid

Viis – viisnurk ehk viiskand, pentagram. Eestlastel kasutusel kaitsemärgina, nt ravimisel joonistati sammaspoolele viiskand. Sümboliseerib väljasirutatud käte ja jalgadega inimkuju ja inimlikku mikrokosmost. Nõiduses tähistab ümberpööratud viisnurk kuradi, kitse ja nõia väge. Vanim teadaolev viisnurk pärineb aastast 3000 eKr Babülooniast. Keskajal sümboliseeris Kristuse viit haava. Laiemalt kasutusel uuspaganluses kui pühim sümbol.

Kuus

$1+2+3=6$. Sümboliseerib polaarsuste liitu.

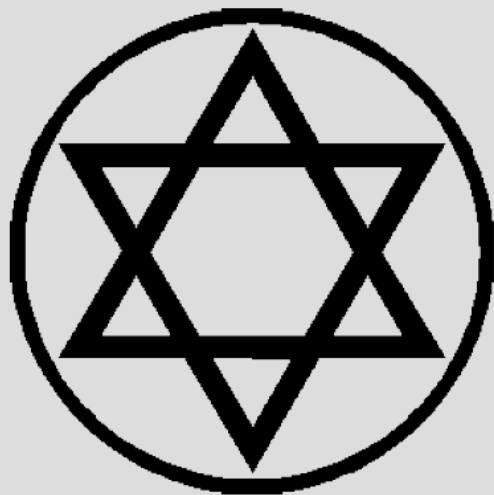
Kaks kokkupõimunud kolmnurka - ülespidine on mees, tuli ja taevas ning alaspidise tipuga kolmnurk on naine, vesi ja maa.
Kuus sümboliseerib armastust; tervist; ilu; saatust, õnne.

Päikeserattal on kuus kiirt (kodarat).
Kuueharuline täht ehk Saalomoni täht.

Visuaalsed sümbolid

Kuusikand - Taaveti täht; eesti levinum nõia- ja kaitsemärk. Püha märgina kasutusel judaismis, muhameedluses, budismis; ka okultismis ja teosoofias jm. Väga oluline mandala märk, nirvana sümbol.

Seitse

Seitse - Universumi arv ja makrokosmose märk, mis ühendab endas 3 (taeva arv, ka hing) ja 4 (maa arv).

Seitse taevast, põrgut, suurt planeeti, päikesekiirt, tarkusesammast, nädalapäeva, nooti, maailmaimet.

Seistmepäine draakon - India, Pärsia, Kaug-Ida; kelti ja Vahemere müütides.

Kristlus: seitse sakramenti; põhilist voorust; surmapattu; purgatooriumi tasandit; vaba kunsti; suurt prohvetit; paastumise ja patukahetsuse aeg; seitsmes päev kui puhkepäev.

Visuaalsed sümbolid

Seitse – seitsmepäine draakon; folklooris = muinasjuttudes on lohel enamasti 3, 7 või 12 pead.

8, 9, 10, 12

Kaheksa - vaimse alguse arv, paradiisi jõudmise arv;

Üheksa - 3x3, lõpetamine; täielikkus; teadmised; algus ja lõpp; maapealne paradiis; ringjoone arv. Sümbol – kolmnurgad. Tule ja vee, mäe ja koopa sümbol. Kristlus: vähe esindatud. Kolm korda kolm inglite koori, üheksa sfääri ja ringi seoses põrguga.

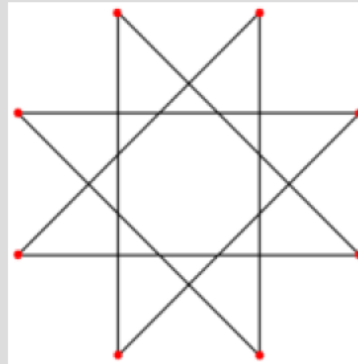
Kümme - kosmose arv. Kristlus: kümme käsku; kümnes osa tuleb anda jumalale.

Kaksteist - Terviklik tsükkel; kosmiline kord. 3x4 tähistab esoteerilist ja eksoteerilist.

Kaksteist sodiaagimärki ja 12 kuud aastas, 12 tundi ööpäevas.

Visuaalsed sümbolid

Kaheksakand – eesti levinum nõia- ja kaitsemärk, kasutusel laialt ornamentikas; ristimisastja on sageli kaheksanurkse kujuga.

13, 40

Kolmteist - Juudas Iskarioti arv ja seetõttu õnnetu arv, see on ka nõidade ja nõiakogunemistega seotud arv. Maiadel on 13 taevast, millest igäühte valitseb jumal.

Nelikümmend - initsiatsioon; surm. Kristlus: 40 päeva paastu, ülestõusmiseni, rahvausundis sagedasti hinge elukoha või surmapaiga lähiümbruses viibimise aeg.

666, 888

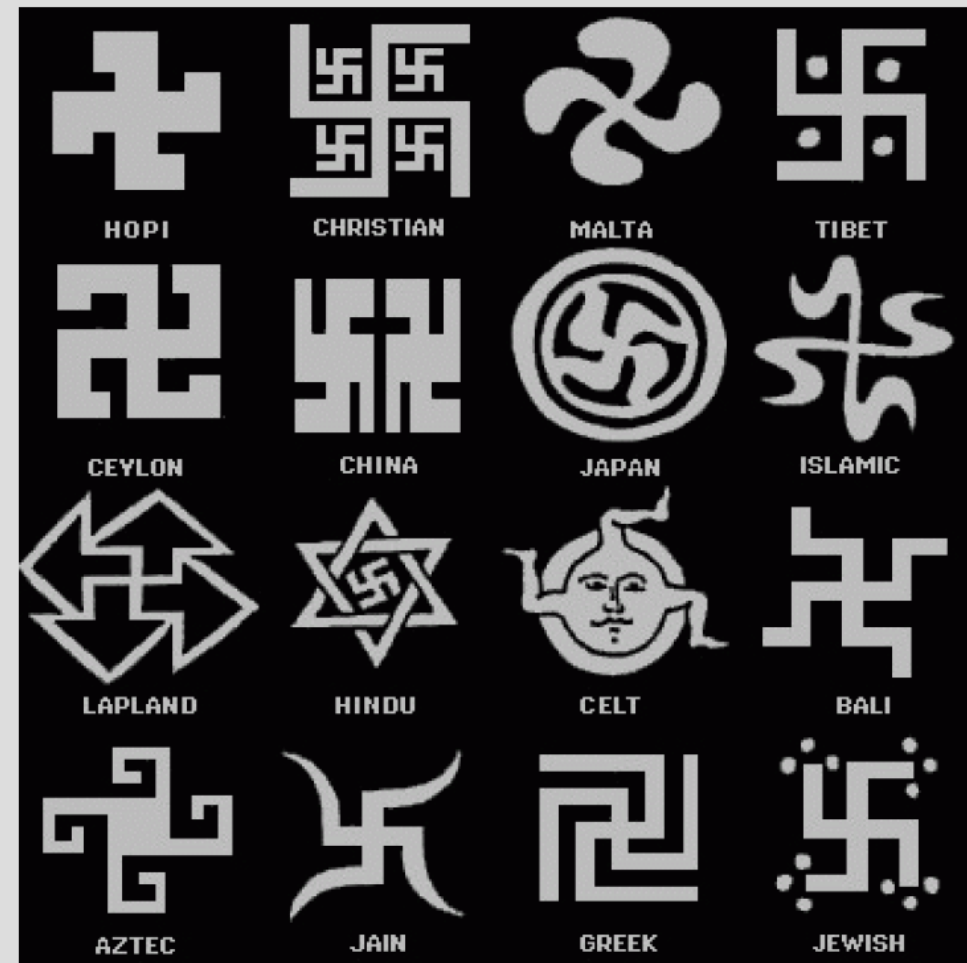
666 - metsalise märk ja inglite arv.
Kristluses metsalise, Antikristuse märk.
Kabalistikas päikesedeemoni arv.

888 - Jeesuse arv.

Visuaalsed sümbolid

Haakrist, svastika on üks vanemaid ja komplekssemaid sümboleid, levinud laialt kõigil mandritel ja kultuurides alates aastast 200 eKr. Aarialaste päikese ja taevajumala sümbol; vana sümbolina võeti emblemaatilisena kasutusele kui saksa natsionaalsotsialismi tunnusmärk.

Haakrist on levinud paljude rahvaste ornamentikas, sh saamid, eestlased, lätlased jpt.

Labürint on jätkuvalt vaimsete otsingute sümbol. Neid on ehitatud mitmele poole maailmas. Cel – 12. sajandil rajatud talu, tänane ökopuhkekeskus.

Ring, labürint

Ring – igaviku ja kõiksuse sümbol; päikese ja kuu märk. Ringiga piirati haiguskolded ja paigad, mida taheti deemonlike olendite eest kaitsta.

Labürint - märk, ehitis, heki või kividega ümbritsetud rada; müürid. Ehitati pimedasse maa-alusesse, hiljem ka maapinnale.

Labürindid: 1) rada suunaga keskpunkti ja sealt tagasi, 2) mitmesuunaline labürint, tahtlikult segane, ummikteede ja pimedate hargnevate radadega, mis nõuavad lahenduse teadmist.

Labürindi sümbolism põhineb tagasipöördumisel keskmesse.

Labürindid-hauakünkad, matusekoopad kaitsevad surnuid ja hoiavad neid samaaegselt tagasi pöördumast.

